

BÉLA
BARTÓK

4 SLOVENSKÉ
ĽUDOVÉ
PIESNE

hudobné entrum
MUSIC CENTRE SLOVAKIA

SLOVENSKÉ ĽUDOVÉ PIESNE

zapísal a systematizoval

BÉLA BARTÓK

Súborné vydanie

IV.

zväzok

SLOVAK FOLK SONGS

transcribed and classified by

BÉLA BARTÓK

Complete Edition

IV.

Volume

Editori/Editors

Alica Elscheková, Oskár Elschek

SLOVENSKÉ ĽUDOVÉ PIESNE

zapísal a systematizoval

BÉLA BARTÓK

Súborné vydanie

IV.

zväzok

SLOVAK FOLK SONGS

transcribed and classified by

BÉLA BARTÓK

Complete Edition

IV.

Volume

Béla Bartók
Slovenské ľudové piesne

Súborné vydanie
IV. zväzok

Vydalo Hudobné centrum, Bratislava 2022 ako svoju 193. publikáciu

S finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Editori ALICA ELSCHÉKOVÁ, OSKÁR ELSCHÉK, redaktor VLADIMÍR GODÁR,
jazyková redaktorka KATARÍNA GODÁROVÁ, revízia prekladov ZUZANA
GODÁROVÁ, KATARÍNA GODÁROVÁ

Obálka súborného vydania: Pergamen

Zalomenie: AEPRESS s.r.o.

Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV

Publikácia vyšla v spolupráci so Slovenskou národnou knižnicou

Print: ISBN 978-80-89427-69-7

EAN 9788089427697

PDF: ISBN 978-80-89427-70-3

Obsah

Úvod k IV. zväzku zbierky <i>Slovenské ľudové piesne</i> Bélu Bartóka	9
Einführung in den IV. Band der Sammlung <i>Slowakische Volkslieder</i> von Béla Bartók	11
Introduction to the Fourth Volume of the Collection of <i>Slovak Folk Songs</i> by Béla Bartók.....	13
Alica Elscheková – Oskár Elschek: Béla Bartók v európskej a slovenskej kultúre 19. – 21. storočia.....	15
Alica Elscheková – Oskár Elschek: Béla Bartók in der europäischen und slowakischen Kultur vom 19. bis zum 21. Jahrhundert	36
Alica Elscheková – Oskár Elschek: Béla Bartók and the European and Slovak Cultural Movements in the 19 th –21 st Centuries	57
Texty s nevhodným obsahom / Texte mit unschicklichem Inhalt / Songs with Inappropriate Content.....	77
Rukopis Bélu Bartóka / Das Manuskript von Béla Bartók / Béla Bartók's Manuscript.....	109
Bartók – technické a estetické aspekty	115
Bartók – technische und ästhetische Aspekte	119
Bartók – Technical and Esthetic Aspects	123
Obrazová príloha / Bildbeilage / Photo Supplement.....	127
Verzeichnis der phonographischen Walzen mit Beschreibung ihres technischen Zustands, Phonogrammarchiv Wien, 1995	141
Zoznam fonografických valcov s popisom technického stavu, Fonografický archív Viedeň, 1995.....	143
Technická správa o digitálnom reštaurovaní fonografických valčekov	191
Technischer Bericht über die digitale Restaurierung von phonographischen Walzen	193
Digital Restoration of Phonograph Cylinders – Technical Report	195
Zoznam valcov s incipitmi / Das Register der Zylinder mit Incipits / List of Cylinders with Incipits	197

Zoznam piesní / Register der Lieder / Register of Songs.....	235
Zoznam lokalít / Register der Lokalitäten / Register of Localities	291
Abecedný zoznam interpretov a piesní / Register der Sänger und Lieder / Register of Singers and Songs	297
Zoznam lokalít a interpretov / Register der Lokalitäten und Interpreten / Register of Localities and Performers	305
Pokus o chronologický prehľad miest Bartókovej zberateľskej a výskumnej činnosti na Slovensku / Versuch einer chronologischen Übersicht der Orte von Bartóks Sammler- und Forschungstätigkeit in der Slowakei / Attempt at a chronological outline of the places of Bartók's collecting and research activities in Slovakia	352

DVD príloha: fonografické záznamy (1913 – 1916) z Literárneho archívu
Slovenskej národnej knižnice

DVD-Beilage: Phonograph Aufnahmen (1913 – 1916) aus dem Literaturarchiv
der Slowakischen Nationalbibliothek

DVD supplement: Phonograph Records (1913 – 1916) from the Literary Archive
of the Slovak National Library

<https://bartokslovakfolksongs.hc.sk>

Úvod k IV. zväzku zbierky *Slovenské ľudové piesne* Bélu Bartóka

Béla Bartók v rokoch 1922, 1924 a 1928 postupne odovzdal a poslal Matici slovenskej štyri zväzky svojej zbierky *Slovenské ľudové piesne*, obsahujúcej viac ako 3 000 piesní. Bartókov zber ľudových piesní na Slovensku prebiehal v rokoch 1906 – 1918. Po skončení 1. svetovej vojny sa Slovensko stalo časťou vtedajšieho Československa. To znamenalo aj ukončenie Bartókových terénnych výskumov na Slovensku. Bartók v rokoch 1918 – 1928 pokračoval v spracovaní a triedení jednotlivých skupín piesní vo svojich zápisoch. Prvé tri zväzky Bartókových *Slovenských ľudových piesní* boli uverejnené v rokoch 1959, 1970 a 2007. V roku 2022 uzatvárame 4. zväzkom túto zbierku predstavujúcu komplexné dielo vedca a skladateľa Bélu Bartóka.

Prvé tri zväzky Bartókových *Slovenských ľudových piesní* vyšli v období výrazného vzostupu záujmu o ľudovú hudbu na Slovensku a v Európe v náklade 3 000 exemplárov a zakrátko sa stali vyhľadávaným dielom. Bartók ako známy tvorca modernej európskej hudby a zberateľ folklórnej tradície prispel v 20. storočí svojím dielom k popularite a k širšiemu záujmu o slovenskú ľudovú pieseň. Slovenská ľudová hudba sa stala aj jedným z inšpiračných zdrojov jeho skladateľského diela. Hudobné centrum v Bratislave sa preto v roku 2019 rozhodlo opätovne vydať jeho dosiaľ trojzväzkový celok a v roku 2022 ho doplniť štvrtým dielom završujúcim Bartókov pôvodný vydateľský zámer.

Prvé tri zväzky tvoria svojím spôsobom uzatvorený celok; prvý zväzok obsahuje piesne č. 1 – 421, druhý 422 – 1 047 a tretí 1 048 – 1 620. Po čísle 1 585 sú to piesne, za nimi nasleduje (1 586 – 1 620) nevelká časť *Nástrojová hudba* s niekoľkými zápismi Zoltána Kodálya a krátkym dodatkom s opisom zvyku *Pálenie na Jána* od Antona Baníka. Piesne od iných zberateľov tvoria v Bartókovej zbierke vyše 300 zápisov: 145 piesní pochádza zo starších fonogramov, ktoré nahral Béla Vikár na Považí v rokoch 1903 – 1907, menší počet piesní zapísal Zoltán Kodály a Anton Baník.

Rozdiel medzi počtom piesní a ich číslovaním je dôsledkom toho, že pod jedným číslom sú spojené viaceré varianty melódií a textov do jedného melodicko-textového celku. Mnohé varianty tvoria skupiny 2, 3, 10 i viacerých podobných alebo blízkych nápevových typov. Takto koncipovaná zbierka obsiahla počet takmer 3 400 piesní a až 4 000 textových jednotiek. Sústredili sa piesne zhodného typu a štýlu v príbuzných a vo variantných súboroch. Toto usporiadanie slovenských ľudových piesní pomohlo identifikovať blízke nápevy, odlišné od iných stredoeurópskych hudobných prejavov a určiť ich individuálne a regionálne štýly v slovenskej ľudovej piesňovej tradícii.

Štvrtý zväzok zbierky neprináša ďalšie piesne, ale obsahuje textové doplnky a rozšírenia piesní vydaných v predošlých troch zväzkoch. Bartók charakterizuje jeho obsah slovami: „Texte mit unschicklichem Inhalt“ [Texty s nevhodným obsa-

hom]; ide o texty piesní s erotickým či vulgárnym obsahom. V základnej zbierke Bartók príslušné slová zvyčajne vybodkoval. Tieto texty si však vypočul a zapísal. Považoval ich za osobitý druh piesní, ktorými ľudová tradícia reaguje na individuálne citové a životné situácie. Texty tohto typu sa vo vydaniach piesní spravidla obchádzali. Tento druh ľudových prejavov sa len zriedkavo stával predmetom medzinárodného folkloristického záujmu. Bartók však piesne s takýmto obsahom zhrnul a vyčlenil od základného celku svojej zbierky do štvrtého zväzku, pretože veril, že táto tematika je v ľudovej hudbe neoddeliteľnou súčasťou živej spevákovej praxe ľudu, a preto by sa nemala obchádzať ani v takom všeobecnom pohľade na tradíciu, aký predstavuje jeho vydanie.

Einführung in den IV. Band der Sammlung *Slowakische Volkslieder* von Béla Bartók

In den Jahren 1922, 1924 und 1928 übergab Béla Bartók an die Matica slovenská nach und nach vier Bände seiner Sammlung „Slowakische Volkslieder“ mit mehr als 3 000 Liedern. Bartók sammelte Volkslieder in der Slowakei zwischen 1906 und 1918. Nach dem Ende des Ersten Weltkriegs wurde die Slowakei Teil der damaligen Tschechoslowakei. Dies bedeutete auch das Ende von Bartóks Feldforschung in der Slowakei. In den Jahren 1918–1928 ordnete und bearbeitete Bartók die einzelnen Gruppen von Liedern in seinen Aufzeichnungen. Die ersten drei Bände seiner Sammlung „Slowakische Volkslieder“ wurden 1959, 1970 und 2007 veröffentlicht. Im Jahr 2022 schließen wir die Sammlung mit dem vierten Band des umfassenden Werkes des Wissenschaftlers und Komponisten Béla Bartók ab.

Die ersten drei Bände von Bartóks Sammlung „Slowakische Volkslieder“ wurden in der Zeit eines anwachsenden Interesses an der Volksmusik in der Slowakei und in Europa allgemein, in einer Auflage von 3 000 Exemplaren veröffentlicht und wurden bald zu einem begehrten Werk. Bartók als bekannter Schöpfer der modernen europäischen Musik und Sammler ihrer Folkloretradition, trug mit seiner Arbeit im 20. Jahrhundert zur Popularität und zu einem größeren Interesse am slowakischen Volkslied bei. Die slowakische Volksmusik wurde zu einer der Inspirationsquellen für seine Kompositionen. Deshalb beschloss das Musikzentrum in Bratislava im Jahre 2019, seine bisher dreibändige Ausgabe als eine ergänzte und erweiterte Einheit erneut zu veröffentlichen, und gemäß Bartóks Vorstellung diese im Jahre 2022 mit dem vierten Band abzuschließen.

Die ersten drei Bände bilden eine geschlossene Einheit, der erste Band enthält die Lieder mit Nr. 1–421, der zweite Band mit Nr. 422–1 047, und der dritte Band mit Nr. 1 048–1 620. Bis Nr. 1 585 handelt es sich um Lieder, danach (mit Nr. 1 586–1 620) um einen kleinen Teil „Instrumentalmusik“ mit mehreren Aufzeichnungen von Zoltán Kodály, und eine kurze Ergänzung mit der Schilderung des Brauches der „Johannesnachtzeremonie“ aus der Sammlung von Anton Baník. Die in Bartóks Werk verwendeten Lieder von anderen Sammlern umfassen mehr als 300 Aufzeichnungen. Von diesen stammen 145 Lieder aus den Tonaufnahmen von Béla Vikár, welche er in den Jahren 1903–1907 im Gebiet des Považie aufnahm, als auch einigen Aufzeichnungen von Zoltán Kodály und Anton Baník.

Der Unterschied in der Anzahl der Lieder und in ihrer Nummerierung ergibt sich aus mehreren Varianten von Melodien und Texten, die unter einer Nummer zu einer melodisch-textlichen Einheit zusammengefasst wurden. Viele Varianten bilden Gruppen von 2, 3, 10 oder mehreren ähnlichen oder sich nahe stehenden Melodietypen. Die so konzipierte Sammlung enthält fast 3 400 Lieder und bis zu 4 000 Texteinheiten. Es wurden Lieder gleicher Art und gleichen Stils in verwandten und variierenden Sätzen zusammengefasst. Diese Zusammenstellung der

slowakischen Volkslieder half ähnliche Melodien zu erfassen, die sie von anderen mitteleuropäischen musikalischen Ausdrucksformen unterscheiden, und ihre individuellen und regionalen Stile in der slowakischen Volksliedtradition zu bestimmen.

Der vierte Band der Sammlung bringt keine zusätzlichen Lieder, sondern enthält textliche Ergänzungen und Erweiterungen der Lieder in den drei bereits veröffentlichten Bänden. Bartók charakterisiert seinen Inhalt mit den Worten „Texte mit unschicklichem Inhalt“; es handelt sich hier um Liedtexte mit sexuellem oder vulgärem Inhalt. In der Basissammlung schrieb Bartók in der Regel an Stelle solcher Wörter Punkte. Er hörte sich diese Texte jedoch an und schrieb sie auf. Er betrachtete sie als eine besondere Art von Liedern, mit denen die Volkstradition individuelle Gefühls- und Lebenssituationen in den Texten widerspiegelt. Texte dieser Art wurden in Veröffentlichungen von Liedern meist vermieden. Diese Art des volkstümlichen Ausdrucks war nur selten Gegenstand des allgemeinen folkloristischen Interesses. Bartók fasste jedoch die Lieder mit solchem Inhalt in einem vierten Band zusammen und trennte sie aus dem Hauptteil seiner Sammlung heraus, weil er der Ansicht war, dass diese Thematik ein wesentlicher Bestandteil der lebendigen Gesangspraxis des Volkes in der Volksmusik sei und daher auch in einem so allgemeinen Blick auf die Tradition, wie ihn seine Veröffentlichung darstellt, nicht übergangen werden dürfe.

Introduction to the Fourth Volume of the Collection of *Slovak Folk Songs* by Béla Bartók

In the years 1922, 1924 and 1928, Béla Bartók gradually handed over and sent to Matica slovenská 4 volumes of his collection *Slovak Folk Songs*, comprising more than 3,000 songs. After the end of the First World War, Bartók had to terminate his field work in Slovakia, realized in the years 1906–1918, as Slovakia became part of the then Czechoslovakia. In the years 1918–1928 he continued to process and sort individual groups of songs in his records. Bartók's first three volumes of the *Slovak Folk Songs* were published in 1959, 1970 and 2007. In 2022, the 4th volume closes this expanded edited collection, a comprehensive work by the scholar and composer Béla Bartók.

The first three volumes were published during a period of significant increase in interest in folk music in Slovakia as well as in Europe. With the print run of 3,000 copies, they soon became a sought-after publication. As a well-known author of modern European music and collector of its folklore tradition, Bartók contributed with his work to the popularity and wider interest in Slovak folk songs in the 20th century. His work has a strong connection to Slovak folk music culture, which became a source of inspiration for his own composed music. For this reason, the Music Centre Slovakia in Bratislava decided to re-publish his hitherto three-volume unit in 2019, and to close it with the 4th volume in 2022, in accordance with Bartók's original plan.

The first three volumes form an enclosed unit, with songs from the first volume carrying numbers 1–421, the second one 422–1,047 and the third one numbers 1,048–1,620. Entries up to number 1,585 are songs, followed by a small section *Instrumental Music* (nos. 1,586–1,620), several records by Zoltán Kodály and a short supplement describing the custom of *Saint John's Fires*, which comes from the collection of Anton Baník. There are more than 300 songs in Bartók's collection coming from other collectors: 145 songs come from older phonograph records by Béla Vikár, recorded in the Považie region in the years 1903–1907, and a smaller number of songs were collected by Zoltán Kodály and Anton Baník.

The difference in the number of songs and their numbering is due to the variants of melodies and texts that were combined under one number. Many of them formed groups of 2, 3, 10, and more similar or close melodic types, which Bartók combined under one number into a melodic-textual whole. The differentiated groups reached the number of 3,400 songs and the total number of variant texts as many as 4,000 entries. Songs of the same type and style were classified in cognate and in variant groups. The aim was to identify similar tunes among Slovak folk songs, different from other Central European music cultures, to determine their individual and regional styles in the Slovak folk song tradition.

The 4th volume of the collection does not bring new songs, but it contains text additions and expansions to the three published volumes. Bartók characterizes its content with the words: “Texte mit unschicklichem Inhalt” [Songs with inappropriate content], presenting song lyrics with erotic or vulgar content. In his manuscripts Bartók usually replaced such words with dots, but he listened to these songs, wrote them down and understood their words as a special kind of lyrics with which the folk tradition reflected individual feelings and life situations. As a rule, such content was ignored in song publications. International scholarly community was only rarely interested in this type of folklore. Bartók collected such songs, separated them from the main part of the collection and concentrated them in the 4th volume. He believed that it is an integral part of the living singing practice of the people, and should not be ignored by such a comprehensive view on the tradition as his work represents.

Alica Elscheková – Oskár Elschek

Béla Bartók v európskej a slovenskej kultúre 19. – 21. storočia

S akým zámerom sa Béla Bartók tak intenzívne venoval zbieraniu a štúdiu slovenských ľudových piesní a ich hudobnej tradícii? Bol to jeho dlhodobý osobne motivovaný umelecký záujem venovať sa hudobnofolklórnej tradícii jednej z „najmenších“ krajín v strednej Európe, ktorá tvrdošijne a úspešne obhajovala svoju existenciu po celé tisícročie? Krajine, ktorá sa v 17. – 19. storočí po 200 rokov bránila pred expanzívnymi nájazdmi tureckej Osmanskej ríše? Krajine, z ktorej od 18. storočia prúdili tisíce slovenských vysťahovalcov do decimovaných a vyludnených oblastí Balkánu a Maďarska a v 19. storočí do Spojených štátov? Bartókov záujem sa týkal vo všeobecnosti ľudovej hudobnej tradície sociálne chápaného kultúrneho spoločenstva sedliakov.¹ Slováci sa v uvedenom období stali súčasťou politických zmien, ku ktorým smerovala nepokojná Európa v nastávajúcom 19. a 20. storočí.

Áká bola Európa v období, keď Bartók pre seba i pre ňu objavil tradičné ľudové piesne a hudobné kultúry, na ktoré sa sústredil po celé desaťročia? Jeho intenzívny záujem trval od skončenia hudobných štúdií v Budapešti až po ostatné dni života v Amerike, kde vydal v roku 1943 ako poslednú transkribovanú zbierku piesní zo žánru mužskej slovanskej-balkánskej hudby. V roku 1933 vyšiel Bartókovi článok, v ktorom zdôvodnil význam ľudových piesní sedliakov tvrdením, že sú základom starodávnej a živej európskej hudobnej tradície.² Široká variabilita stredoeurópskej hudby je podnes predmetom rozmanitých muzikologických úvah.³

Záujem o ľudovú spevnosť sa však v strednej Európe formoval už dávnejšie – od čias národného obrodovania. Postupne sa začal chápať význam folklórnych tradícií vo vývoji jednotlivých národov,⁴ čo sa bezprostredne týkalo aj Slovákov. Odhalili sa tradičné väzby medzi slovanskou a germánskou kultúrou, so starými slovenskými sídelnými oblasťami vo východnom, strednom a severnom Nemecku. Na to

1 Bartókovo sociálne cítenie a svetonázor sa formovali veľmi skoro, čo vyjadril v dlhom liste svojej prvej láske (1907) i vo vlastnej biografii (1921). Aj ďalšie jeho výpovede boli silne sociálnokritický formulované, pozri BARTÓK, Béla: *Postrehy a názory*. Bratislava : Štátne hudobné vydavateľstvo, 1965, s. 21, 11, 107-110.

2 Pozri Maďarská sedliacka hudba. In: BARTÓK, Ref. 1, s. 106.

3 ELSCHKEK, Oskár: Mitteleuropas Beitrag zur Stilentwicklung und Geschichte der europäischen Musik. In: *Musikalische Identität Mitteleuropas*. Musicological Annual. Klemenčič, I. (ed.). Ljubljana, 2004, s. 53-72.

4 MORGENSTERN, Ulrich: Volksmusik im europäischen Diskurs zwischen Wissenschaft, Ideologie und Aufführungspraxis in einer globalen Welt. Eine Rückschau. In: *Positionen zur Rolle alpiner Musiktraditionen*. Florian Wimmer, Monika Primas, Christian Hartl, Zuzana Ronck (eds.). Graz : Verlag Steirisches Volksliedwerk, 1917, s. 11-39.

v 18. – 19. storočí obšírne reagovala nemecká literatúra a filozofia⁵ – v roku 1775⁶ Johann Gottfried von Herder v diele *Stimmen der Völker in Liedern* [Hlasy národov v piesňach], a obzvlášť v roku 1791 vo svojom filozofickom diele.⁷ Na Slovensku v 18. a v 19. storočí na jeho myšlienky a diela reagovali svojimi úvahami slovenskí osvietenici, ktorí študovali v Halle a Jene – najmä Ján Kollár, Ľudovít Štúr a ďalší. Vníмали slovanskú vzájomnosť hlbšie, chápali ju ako základ vlastnej slovenskej jazykovej a kultúrnej identity, vyjadrenej v ľudových piesňach.

Hudobno-historický výskum sa venoval vnútornej hudobnej a jazykovej kontinuite, ktorú sledoval najmä v dielach zo 16. – 19. storočia; v prameňoch textov a nápevov, ktoré formovali hudobnú a jazykovú kultúru Slovákov. Boli to napríklad diela a súbory *Písne nové Jána Silvána* (z roku 1571), *Tabulatura Vietoris*, *Zbierka piesní a tancov Anny Szirmay-Keczer* (starší názov *Melodiarium*), *Uhrovecká zbierka piesní a tancov 17. – 18. storočia* a po nich *Prostonárodné vianočné piesne Andreja Kmeťa* a d.⁸ V tejto stáročnej tradícii pokračovali Ján Benedikti (Blahoslav) a Pavol Jozef Šafárik zbierkou *Písne světské lidu slovenského v Uhřích* (1823, 1827 Pešť). Ďalšia piesňová zbierka pochádzala od Jána Kollára – boli to *Národné spievanky* (1834, 1835 Pešť), obsahujúce 2 500 textov slovenských ľudových piesní, a to aj z oblastí širšieho slovenského osídlenia mimo Slovenska. V roku 1830 a 1837 vyšli k nim vo Viedni časti tlače s nápevmi.⁹ V roku 1863 založená Matica slovenská si predsavzala zber, zápis a vydávanie slovenských ľudových piesní v celoslovenskej zbierke *Slovenské spevy*. Vychádzali postupne v 18 zošitoch tvoriacich tri diely (v rokoch 1880 – 1881, 1890 – 1897 a 1899 – 1926). Popri pôvodne vydaných 2 000 nápevoch sa zachovali v archíve aj ďalšie piesne.¹⁰ Ladislav Galko zverejnil v siedmich zväzkoch 4 000 slovenských ľudových piesní z matičných zbierok 19. storočia v súbornom vydaní v rokoch 1972 – 1989.¹¹ Ďalšia zbierka piesní, ktorú organizoval Andrej Halaša, vznikla v *Matici slovenskej* na rozhraní 19. a 20. storočia a sústredila fond 25 000 piesňových textov slovenských ľudových piesní zo všetkých oblastí strednej Európy, v ktorých žili Slováci. Etnomuzikologické oddelenie

5 ELSCHKEK, Oskár: Slawische Musik – der Begriff und seine Deutung (Geschichtliche und aktuelle Aspekte seines Inhalts). In: *Music of the Slavic Nations and its Influence upon European Musical Culture*. Rudolf Pečman (ed.). Brno : Česká hudební společnost, 1981, s. 45-51.

6 HERDER, Johann Gottfried von: *Stimmen der Völker in Liedern*, 21807. *Sämmtliche Werke*. Tübingen : Theil 8.

7 DREWS, Peter: *Herder und die Slaven. Materialien zur Wirkungsgeschichte bis zur Mitte des 19. Jhs*. München : Verlag Otto Sagner, 1990.

8 KAČIC, Ladislav: Baroque Music. In: BURLAS, Ladislav – ELSCHKEK, Oskár a kol.: *A History of Slovak Music*. Bratislava : Veda, 2003, s. 111 a d.

9 Martin Sucháň (Szuhány) (1792 – 1841): *Písne světské lidu slovenského v Uhřích v hudbu pro klavír uvedené*. Viedeň 1830. Vladislav Füreedy (1794 – 1850): *Národní nápěvy ku zpěvankám od Jana Kollára. Do not pro klavír uspořádané*. Viedeň 1837.

10 Išlo o tematické vydania a štúdie o tradičnej slovenskej hudbe, ako ich zhrnul POTÚČEK, Juraj: *Slovenská hudobnofolklórna literatúra (Výberová bibliografia za roky 1823 – 1961)*. Bratislava, 1962. (Dielo obsahuje zoznam 460 folklórnych titulov za obdobie 128 rokov.) Juraj Potúček v ďalšej práci *Doplňky k hudobnej bibliografii* (In: *Hudobnovedné štúdie III*. Bratislava, 1958) tento zoznam doplnil o 200 ďalších titulov na s. 223-229, a o slovenské témy, vydané mimo Slovenska.

11 Prehľad prác a vydania, pozri: ELSCHKEKOVÁ, Alica – ELSCHKEK, Oskár: *Úvod do štúdia slovenskej ľudovej hudby*. Bratislava : Hudobné centrum, 2005, s. 26-31.

SAV v roku 1997 dokončilo prepis Halašovej zbierky a začalo sa s jej postupným uverejňovaním.¹²

Bartók pri svojich výskumoch na Slovensku nadviazal na uvedené piesňové vydania, uskutočnené od polovice 19. storočia. V liste z 25. februára 1911 ponúkol svojich 400 zapísaných slovenských ľudových piesní Kníhtlačiar-skemu spolku v Martine, ktorý organizoval vydania slovenských ľudových piesní (keďže Matica slovenská bola v tom čase už na Slovensku zakázaná). Význam vydania *Slovenských spevov* zdôraznil v liste slovami: „ani my,“ myslel tým na Maďarsko a Maďarov, „nemáme takú zbierku.“

Aby sme pochopili význam Bartókovej zbierky *Slovenských ľudových piesní*, mali by sme si položiť niekoľko otázok: Aký bol Bartókov vzťah k uvedeným tradičným kultúrnym procesom a k novým spoločenským zmenám? Čo primalo Bélu Bartóka v uvedenom ovzduší a spoločenských pomeroch rozhybaných nacionalizmom k intenzívnej zberateľskej aktivite súvisiacej so slovenskou ľudovou piesňou? Za 13 rokov (1906 – 1918) Bartók navštívil na Slovensku 45 slovenských obcí (pozri priloženú mapu na s. 27), mnohé z nich viackrát, a zbieral piesne aj u slovenskej menšiny v samotnom Maďarsku, u speváčok, ktoré sa ocitli v Maďarsku na sezónnych žatevných prácach. Ich piesne zaradil do tých obcí na Slovensku, z ktorých pochádzali. Zberateľské hnutie na Slovensku dobre poznal, a to aj prostredníctvom ním citovanej práce Karola Medveckého *Detva* (Detva 1905). Reagoval na ňu štýlovým prehľadom piesní uvádzajúc aj ich rozdielne tonálne typy tak, ako slovenské ľudové piesne charakterizoval v širšom kontexte v Medveckého monografii jeho priateľ Milan Lichard. Rozdiely v osobitej tonálnej stavbe piesní využil Lichard ako základ rekonštrukcie historického vývoja slovenských ľudových piesní.¹³ V roku 1912 Bartók vo svojej štúdií *Porovnávací hudobná folkloristika* napísal: „U nás majú najlepšiu zbierku ľudových piesní Slováci; vydali ju bez hocijakej podpory. Materiál nezberali odborníci; kňazi a učitelia sa zaslúžili svojou skromnou prácou o vydanie tejto pomerne celkom dobrej knihy.“¹⁴ Bartók si uvedomoval, že na Slovensku boli len maďarské školy, najmä po rakúsko-maďarskom vyrovnaní, keď sa zrušili všetky, hoci aj skromné nemaďarské školy (vrátane napríklad aj nemec-kých škôl). Z inštitúcií zrušili v roku 1875 aj Maticu slovenskú. Bartók ju neskôr po obnovení poveril vydaním svojej zbierky *Slovenských ľudových piesní*. Pomocou fonogramov dokumentoval tradičné piesne menšín, pokiaľ ešte existovali, tak ako ich zažil sám vo svojom mnohoetnickom rodisku v Rumunsku.

Keď sa Bartók začal zaujímať o slovenské ľudové piesne, nepredpokladal, že sa jeho výskumný záujem stane po nasledujúce desaťročia osobitnou a trvalou súčasťou jeho života. Zbieral a spracúval slovenskú zbierku vo vedecko-výskumnom

12 Zbierka Andreja Halašu. Zväzok 1. Martin, 1997. *Ľudové piesne*. Súpisový rad zápisov ľudových piesní zo zbierok Matice Slovenskej.

13 Pozri: LICHARD, Milan: *Príspevky k teórii slovenskej ľudovej piesne*. Martin : Matica slovenská, 1934. POTÚČEK, Juraj (ed.): *Milan Lichard (1853 – 1935). Príspevky k slovenskej etnomuzikológii a k slovenskej hudbe*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 1973. Edícia: Dokumenty k dejinám slovenskej hudby, zv. 41. Bartók sa na Lichardovu teóriu slovenskej ľudovej hudby odvolával vo svojej pražskej prednáške v roku 1928.

14 In: BARTÓK, Ref. 1, s. 179.

proces, v najnáročnejšom vedeckom vydaní svojej doby a piesne reflektoval aj vo svojej hudobnej tvorbe. Svoju vlastnú zbierku piesní porovnal v analytických detailoch s dosiaľ známymi vydaniaми slovenských piesní zo slovenských, moravských a českých piesňových zbierok. Chcel určiť osobité znaky nazbieraných slovenských zápisov, ktorým venoval toľko energie.

Bartók ako skladateľ s výraznou modernou hudobnou predstavou i ako vedec a zberateľ v rýchlo sa formujúcej východoeurópskej národnej tradícii ovplyvnil v značnom rozsahu európsky a stredoeurópsky vývin.¹⁵ Stal sa najvýznamnejším a najúspešnejším tvorcom novej európskej hudobnej moderny, a pritom sa až do posledných dní svojho života zaoberal profesne ako vedec ľudovou hudbou: maďarskou, slovenskou a rumunskou, a sčasti aj ďalšími samostatnými hudobnými tradíciami aj mimo Európy.

Ako skladateľ čerpal z poznania ľudovej piesne, venoval sa sedliakom a ich hudbe, čo ho v očiach niektorých skladateľov a znalcov nepochopiteľne „deklasovalo“. Tesne pred svojou smrťou, v štúdiu *Folk Song Research in Eastern Europe* [Výskum ľudovej piesne vo Východnej Európe] (1943), Bartók s vervou odmietol pohľad západoeurópskych a ďalších „odborníkov“ a hudobných tvorcov, ktorí – ako píše – „sa s pohrdavým tónom snažia toto prúdenie zaradiť do ‚folkloristických‘ škatuliek.“¹⁶ Bartók tieto slová napísal v dobe, keď ešte stále zúrila medzi európskymi národmi nezmyselne krutá vojna.

Bartók a Kodály sa v roku 1919 (keď nútene skončili svoje zberateľské cesty na Slovensko) angažovali v úlohe, ktorú im ako známym nositeľom tradícií svojej krajiny predurčila Maďarská republika rád. Mali sa zúčastniť na formovaní očakávaných zmien v novom systéme hudobnej výchovy. Po porážke krátkodobej existencie tejto „republiky“ a v nasledujúcom období bieleho teroru mal Bartók z tohto dôvodu zákaz výučby na Lisztovej akadémii. Bartókova a Kodályova tvorba a interpretácia ich diel na koncertoch sa značne obmedzili až zastavili.

Bartók napokon v roku 1920, po zhoršení svojej materiálnej situácie, požiadal akadémiu o ročnú dovolenku a pokračoval vo svojej úspešnej pianistickej dráhe po Európe. Bartók a Kodály boli však onedlho požiadaní o vytvorenie skladieb k 50. výročiu spojenia Pešti a Budy. Bartók v roku 1923 pri tejto príležitosti vytvoril *Tanečnú suitu*, ktorú komponoval v Banskej Bystrici na Slovensku, v pokojnom prostredí renesančného Kaštiela Radvanských. V Maďarsku sa však v roku 1924 začalo proti nemu disciplinárne konanie kvôli vystúpeniu v Rumunsku.

Vo vtedajšej modernej európskej medzivojnovovej hudbe patril Bartók k mimoriadne úspešným skladateľom súčasnej hudby. O jeho európskych koncertných a skladateľských úspechoch svedčí korešpondencia, ktorú viedol po takmer dve desaťročia s vydavateľstvom Universal Edition vo Viedni. Tento rozsiahly materiál dokumentuje, v koľkých uvedeniach v tomto období zazneli Bartókove skladby

15 ELSCHKEK, Oskár: Bartók ako etnomuzikológ. In: *Musicologica Slovaca* V. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1974, s. 277-290.

16 SUCHOFF, Benjamin (ed.): *Béla Bartók Essays*. London : Faber & Faber, 1976, s. 33.

v Európe.¹⁷ Po zmenách v medzivojnových tridsiatych rokoch a po postupnej fašizácii Rakúska mu vydavateľstvo Universal Edition zastavilo tantiémy argumentujúc, že v jeho skladbách ide vlastne o ľudovú hudbu. Bartókovu emigráciu do USA v tejto situácii nepochybne urýchlilo aj odmietnutie politiky, ktorá sa formovala v Európe a v Maďarsku. Jeho odchod ovplyvnila aj šanca na nové zamestnanie na Columbijskej a Harvardovej univerzite. Špeciálny záujem mal najmä o Harvardovu univerzitu, ktorá archivovala tisíce hodín zvukových záznamov so srbochorvátskou epikou pochádzajúcich z výskumov Milmana Parryho. Parry bol známy zberateľ raných tridsiatych rokov, odborník na balkánsku slovanskú epiku, rozsiahlejšiu ako známe starogrécke epické diela, ktoré išiel pôvodne Parry hľadať na Balkán.¹⁸ Pri spracovaní tohto archívu sa Bartók obmedzil na časť repertoáru mužských piesní a počas svojho pobytu v Spojených štátoch amerických sa sústredil na tradičné slovanské kultúrne prejavy Balkánu, čo mu poskytlo aj skromnú životnú existenciu.

Náš stručný prehľad motívov, konceptu a obsahu Bartókovej slovenskej zbierky môže poskytnúť len čiastkový pohľad na jej vznik. Bartók ju realizoval bezpochyby po dlhé obdobie takmer sám ako svoju najrozsiahlejšiu zbierku ľudových piesní, ako cieľavedomé a dlhodobo sledované podujatie. Jeho umelecké, vedecké a osobnostné vlastnosti mu umožnili v čase spomínaných kríz na konci 19. a na prelome k 20. storočiu, teda v období, ktoré v nedávnych európskych dejinách patrilo k najnáročnejším, najkrutejším a najchaotickejším, zvládnuť také bezpochyby výnimočné dielo. V tomto čase Bartók prežil 1. svetovú vojnu i nanútenú požiadavku rakúskej vládnej a vojenskej správy „angažovať“ sa pri organizácii viedenského koncertu z vojenských piesní – v dobe, keď sa vojnová kataklizma blížila k svojmu neodvratnému koncu a nenávidený vojnychtivý rakúsko-uhorský štát zakrátko po prehratej vojne prestal existovať. V krátkom „mierovom“ medziobdobí pokračovali Bartókove rozsiahle, ale aj značne obmedzené umelecké projekty – prevažne v zahraničí, až bol napokon v roku 1940 „vyhnaný“ z rozkladajúcej sa Európy.

Bartókovu osobnosť v uvedenom období charakterizoval jeho najbližší spolupracovník, zberateľ, priateľ a spolutvorca novej maďarskej hudby Zoltán Kodály niekoľkými slovami:

„Bartók patrí k tomu druhu ľudí, ktorý je večnou nespokojnosťou hnaný všetko na zemi zmeniť, urobiť lepším a krajším.“¹⁹

Kodályove mnohovranné a hlboko sa dotýkajúce slová Bartókovi pripisujú vlastnosti, aké sa zvyknú prisudzovať len veľkým filozofom, objaviteľom, vynálezcom, politikom a revolucionárom, ktorí zmenili svet.

17 GOMBÓCZ, Adrienne – VIKÁRIUS, László (eds.): *Briefwechsel zwischen Bartók und der Universal Edition. Ein Querschnitt*. Bartók Archív. Budapest : Musikwissenschaftliches Institut der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 2003.

18 BARTÓK, Béla: A Parry-féle jugoszláv népzeneügytemény. In: *Bartók Béla válogatott írásai*. Szöllösy, András (ed.). Budapest : Tudományos és ismeretterjesztő Könyvkiadó, 1956, s. 358.

19 SZABOLCSI, Bence: *Béla Bartók. Wege und Werke, Schriften und Briefe*. Budapest : Corvina, 1957, s. (6).